

РЕЦЕНЗІЯ

**доктора економічних наук, професора,
професора кафедри менеджменту
Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова
Іртищевої Інни Олександрівни
на дисертаційну роботу Сумари Артема Сергійовича
«Формування інтелектуального потенціалу регіону в системі забезпечення
інноваційно-цифрової моделі розвитку», подану на здобуття наукового
ступеня доктора філософії зі спеціальності 073 – «Менеджмент»
у галузі знань 07 – «Управління та адміністрування»**

Актуальність теми дослідження

В умовах глобальних економічних трансформацій та розбудови знаннєвої економіки ключовим рушієм зростання національної системи та її регіональних ланок стає інноваційно-цифрова модель розвитку. Ефективна реалізація цієї моделі безпосередньо залежить від стану та рівня використання інтелектуального потенціалу регіонів, який виступає базовим фундаментом для продукування, трансферу та імплементації нових знань і технологій. Сучасні геополітичні виклики, воєнний стан та руйнування інфраструктури суттєво посилили міжрегіональні диспропорції в Україні, завдавши відчутного удару по кадровому, науковому й цифровому капіталу, особливо в межах Причорноморського макрорегіону. Поряд із цим спостерігається загострення проблеми «витоку мізків», втрати дослідницьких ресурсів та релокації наукоємного бізнесу, що потребує негайного переосмислення підходів до збереження та нарощування інтелектуального базису. Поточні зміни в статистичній звітності та невизначеність середовища ускладнюють застосування класичних методичних підходів до діагностики регіональних систем, зумовлюючи потребу у формуванні комплексної системи оцінювання на основі вхідних індикаторів та вихідних результатів. Окрім цього, для ефективної інтеграції України до європейського дослідницького та цифрового простору виникає гостра потреба в імплементації кращих європейських практик стимулювання інноваційної активності. Усе це вимагає розробки адаптивного організаційно-економічного механізму формування та використання інтелектуального потенціалу для забезпечення стійкості й повоєнного відновлення Причорноморського регіону. Таким чином, висока науково-практична значущість вирішення зазначених завдань визначає беззаперечну актуальність обраної теми дисертаційного дослідження.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність, новизна та практичне значення

Вивчення дисертації та наукових публікацій автора дає можливість констатувати про логічність структури дослідження, вдале формування мети, об'єкта, предмета й завдань наукової роботи, що певною мірою сприяло підготовці ґрунтовних висновків.

Вище сказане підтверджується апробацією здобувачем результатів дослідження на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, а також успішним прийняттям до друку в наукові журнали з економічних наук, серед яких є міжнародні та фахові видання України.

Здобувач провів аналіз значної кількості джерел за темою дисертації та вивчив роботи інших науковців, фахівців та практиків, що дало можливість вирішити наукові завдання щодо розкриття теоретико-методичних засад формування та оцінки інтелектуального потенціалу регіону в умовах цифрової трансформації; поглиблення понятійно-категоріального апарату дослідження; розробки методичного підходу до оцінювання інтелектуального потенціалу регіону на основі системи субіндексів; здійснення комплексної діагностики та оцінки динаміки розвитку інтелектуального потенціалу Причорноморського макрорегіону за період 2018–2024 років в умовах воєнного стану та геополітичних трансформацій; ідентифікації міжрегіональних диспропорцій; систематизації європейського досвіду стимулювання інноваційно-цифрового розвитку регіонів; обґрунтування організаційно-економічного механізму формування та ефективного використання інтелектуального потенціалу регіону в умовах повоєнного відновлення.

Інформаційну базу дослідження становлять наукові праці українських і зарубіжних дослідників, присвячені аналізу теоретичних та прикладних аспектів розбудови інтелектуального потенціалу, інноваційної активності та цифровізації регіональних економічних систем. Автором було використано чинне законодавство України, нормативно-правові акти, методичні документи, статистичні дані Державної служби статистики України, Міністерства освіти і науки України, Національного офісу інтелектуальної власності та інновацій (НОІВТ), звітність міжнародних організацій, матеріали науково-практичних конференцій, а також аналітичні дані, отримані за результатами власноруч здійснених розрахунків та моніторингу.

Здобувач у своїй роботі використовує сукупність загальнонаукових, спеціальних та міждисциплінарних методів пізнання, що дало змогу послідовно висвітлити й вирішити низку актуальних теоретичних та практичних завдань предмета дослідження.

На основі обраної методології, здобувач зумів розкрити вузькі місця в контексті досліджуваної проблематики теми дисертації. Найвагомішими науковими результатами стали:

- удосконалено організаційно-управлінську модель та математичний інструментарій розрахунку інтегрального індексу інноваційно-цифрової зрілості (I_{icm}) регіону (громади) (розділ 3, п.3.2). На відміну від існуючих підходів (зокрема загальнодержавного DESI), методика базується на декомпозиції 5 секторальних блоків та поєднанні показників-стимуляторів із воєнно-економічними деструкторами, що дозволяє конвертувати різнопланові відносні й абсолютні параметри Державної служби статистики України в єдину безрозмірну шкалу та здійснювати точну періодизацію (шоковий та адаптивний етапи) і градацію територій за чотирма рівнями зрілості (від авангардного до кризового);

- удосконалено Стратегію розвитку інтелектуального потенціалу регіону як комплексної, багаторівневої організаційно-управлінської моделі (розділ 3, п.3.3.), яка трансформує наявний людський капітал, когнітивно-академічний базис та інфраструктурні цифрові ресурси у головний ендogenous драйвер технологічного прориву територій. На відміну від наявних підходів, Стратегія має гнучку ієрархічно-компонентну структуру, що дозволяє здійснювати превентивне стрес-тестування та паспортизацію цифрової безпеки громад, забезпечуючи їхню технологічну стійкість в умовах воєнного стану;

- набули подальшого розвитку концепція наскрізної цифровізації процесу оцінювання (розділ 3, п.3.1.), що на відміну від традиційних статичних методик, запропоновано інтегрувати у систему моніторингу інтелектуального потенціалу сучасні цифрові інструменти (хмарну аналітику, системи штучного інтелекту та Big Data), що дозволяє перейти від ретроспективного аналізу минулих періодів до експрес-діагностики та управління ресурсами в режимі реального часу;

- набули подальшого розвитку концептуалізація архітектури «суспільства знань» на мезоекономічному рівні, в частині визначення параметрів довгострокової конкурентоспроможності регіональних економічних систем (розділ 2). Доведено, що в умовах гібридних викликів Індустрії 4.0/5.0 життєздатність Південного макрорегіону безпосередньо залежить від швидкості конвертації локального інтелектуального потенціалу у наукомісткі продукти з високою часткою доданої вартості.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості застосування сформульованих практичних рекомендацій щодо формування інтелектуального потенціалу регіону в системі забезпечення інноваційно-цифрової моделі розвитку. Наукові підходи та рекомендації щодо проєктів інноваційно-цифрового розвитку використовуються у практичній діяльності ГО Благодійна організація “Благодійний фонд “ЕКО ЛАБ”” (довідка № 10 від 10.06.2026р.), ТОВ “Клін Цемент” (довідка № 22 від 10.06.2026р.) Методичні підходи до оцінювання інтегрального індексу інноваційно-цифрової зрілості впроваджено в освітній процес Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова МОН України.

Таким чином, дисертаційна робота Сумари Артема Сергійовича містить достатню обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, є достовірною та має практичне значення.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

За результатами ґрунтовного вивчення рукопису дисертаційної роботи та опублікованих наукових праць автора, а також аналізу наданого автором звіту щодо перевірки тексту рукопису електронним сервісом, порушень академічної доброчесності не було встановлено. Використані здобувачем окремі ідеї, результати і тексти інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

Оцінка структури та обсягу дисертації

Дисертаційна робота Сумари А.С. складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (у першому розділі 24

найменування, у другому – 94 найменування і у третьому – 71 найменування), 2 додатків. Повний обсяг дисертації становить 250 сторінок, з них основний текст — 222 сторінки, анотація — 14 сторінок, список використаних джерел — 10 сторінок, додатки — 4 сторінки.

У першому розділі розкрито теоретико-методичні засади формування та оцінки інтелектуального потенціалу регіону в системі забезпечення інноваційно-цифрової моделі розвитку. Визначено сутність та понятійно-категоріальний апарат інтелектуального потенціалу в умовах цифрової трансформації економіки, здійснено систематизацію чинників його формування. Запропоновано методичний підхід до оцінювання інтелектуального потенціалу регіону на основі розрахунку інтегрального індексу та системи субіндексів.

Другий розділ присвячений аналізу та діагностиці інтелектуального потенціалу Причорноморського регіону в системі забезпечення інноваційно-цифрової моделі розвитку. Проаналізовано передумови та чинники впровадження інноваційно-цифрової моделі розвитку регіону. Здійснено комплексну оцінку та досліджено динаміку інтелектуального потенціалу Причорноморського макрорегіону за період 2018–2024 років в умовах воєнного стану та геополітичних трансформацій. Проведено діагностику функціонування існуючого інституційного середовища та оцінено міжрегіональні диспропорції розвитку.

У третьому розділі розкрито концептуальні та організаційно-економічні засади вдосконалення інтелектуального потенціалу регіону для забезпечення інноваційно-цифрової моделі розвитку. Обґрунтовано організаційно-економічний механізм формування та ефективного використання інтелектуального потенціалу в умовах повоєнного відновлення. Узагальнено європейський досвід стимулювання інноваційно-цифрового розвитку регіонів та визначено шляхи його адаптації у вітчизняній практиці. Сформульовано стратегічні пріоритети та практичні рекомендації щодо підвищення рівня цифровізації та інноваційної активності Причорноморського регіону.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що дисертація здобувача Сумари Артема Сергійовича на тему «Формування інтелектуального потенціалу регіону в системі забезпечення інноваційно-цифрової моделі розвитку» є завершеною науковою працею, в якій чітко досягнуто мету та завдання, які були поставлені для виконання цієї трудовітської роботи.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих працях

Наукові результати проведеного дослідження, які містяться в дисертаційній роботі, отримані автором особисто, про що свідчить дотримання вимог академічної доброчесності. Водночас, із наукових праць, що були опубліковані у співавторстві з іншими вченими, використано тільки ідеї та положення, які становлять особистий внесок здобувача, на що вказано у переліку наукових праць.

Результати дослідження здобувача Сумари Артема Сергійовича у 13 наукових працях загальним обсягом 3,56 авт. арк., з яких особисто автору

належить 1,85 авт. арк. Із них: 5 статей у наукових фахових виданнях та 8 – у матеріалах науково-практичних конференцій..

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

Враховуючи позитивне оцінювання дисертації Сумари Артема Сергійовича, варто звернути увагу на деякі моменти, які слугують підставою для дискусії:

1. Доцільно було б збільшити кількість посилань на сучасні іноземні першоджерела у списку використаної літератури першого розділу (розділ 1, стор. 24–65), що дозволило б у повній мірі здійснити узагальнення існуючих світових теорій і концепцій щодо формування інтелектуального потенціалу в умовах цифрової трансформації. Посилення теоретичної бази міжнародним досвідом створило б більш міцне підґрунтя для розробки вітчизняної інноваційно-цифрової моделі розвитку.

2. Робота значно набула б науково-практичної значущості за умов подолання розриву між теоретично закладеними чинниками оцінки та практичним розрахунком шляхом чіткого структурування системи використовуваних індикаторів у другому розділі (п. 2.1–2.2, стор. 60–113). Для уникнення зауважень щодо фрагментарності аналізу пропонується чіткіше розмежувати метрики на блок вхідних індикаторів (освітній, науковий, кадровий та цифровий потенціал) і блок вихідних результатів (патентна активність, впроваджені інновації тощо), а також систематизувати їх у вигляді зведеної концептуальної схеми чи таблиці субіндексів.

3. Дисертант обґрунтовано акцентує увагу на оцінці динаміки інтелектуального потенціалу Причорноморського регіону (п. 2.2, стор. 80–113), проте у роботі недостатньо розкрито міжрегіональні диспропорції всередині самого макрорегіону. Використання середньорегіональних показників частково маскує критичний стан та втрату науково-освітньої інфраструктури Херсонської та Миколаївської областей в умовах воєнного стану, що потребувало б окремого порівняльного (крос-обласного) аналізу.

4. У дисертації автор аналізує європейський досвід стимулювання інноваційно-цифрового розвитку та розбудови інтелектуального капіталу (п. 3.2, стор. 171–199). Водночас доцільно було б більш детально розкрити конкретні інструменти та механізми адаптації й імплементації цих європейських практик у вітчизняне інституційне середовище з урахуванням специфіки повоєнного відновлення України.

5. Під час обґрунтування організаційно-економічного механізму формування та використання інтелектуального потенціалу регіону (п. 2.3, стор. 113–145) поза належною увагою залишилися питання ризиків відтоку висококваліфікованих кадрів («витоку мізків») та релокації наукоємного бізнесу за кордон, що є критичними викликами для збереження інтелектуального базису Причорноморського регіону в сучасних умовах.

Зазначені недоліки не зменшують науково-практичного значення роботи. Вивчення матеріалів дисертаційного дослідження свідчить про її пошуковий характер, творчий підхід автора до поставлених завдань.

Загальний висновок

Дисертаційне дослідження на тему «Формування інтелектуального потенціалу регіону в системі забезпечення інноваційно-цифрової моделі розвитку» представляє собою завершену самостійну наукову працю, в якій поглиблено теоретичні положення, методичні засади та практичні рекомендації з обґрунтуванням формування інтелектуального потенціалу регіону в системі забезпечення інноваційно-цифрової моделі розвитку.

На підставі аналізу наукової новизни, теоретичного та практичного значення, достовірності отриманих висновків і рекомендацій, актуальності теми даного дисертаційного дослідження можна зробити висновок про його відповідність вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» та Постанови Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософи та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» із змінами, внесеними згідно з Постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21 березня 2022 року; № 502 від 19.05.2023; № 507 від 03.05.2024), а її автор, Сумара Артем Сергійович, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 073 – «Менеджмент».

Рецензент:

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри менеджменту
Національного університету кораблебудування
імені адмірала Макарова

Інна ІРТИЩЕВА

Висновок д.е.н., проф. Інни Іртищевой
Висновок д.е.н., проф. Ірини Іртищевой

